

Marcin Owsianka

Egzekucja sądowa w okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego

Judicial execution in period of the Warsaw Principality and the Polish Kingdom

WPROWADZENIE

Upadek Rzeczypospolitej Obojga Narodów wiązał się z zanikiem własnej państwowości. Spowodowało to, że na ziemiach polskich zaczęły przyjmować się rozwiązania prawne mające źródło w innej tradycji. Wyraźnym tego przykładem był okres Księstwa Warszawskiego (1807-1815) i Królestwa Polskiego (1815-1915).

W niniejszym opracowaniu podjęta została próba przeanalizowania postępowania egzekucyjnego w okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Zwrócona została również uwaga na znaczenie egzekucji z ruchomości oraz nieruchomości a także specyfikę funkcjonowania organów egzekucyjnych.

Księstwo Warszawskie powołane zostało do życia na mocy pokoju zawartego w Tylży (1807)¹. Na mocy owego traktatu pokojowego z większości ziem polskich

drugiego i trzeciego rozbioru pruskiego utworzono Księstwo Warszawskie. Obszar tego państwa wynosił 102 tys km² i zamieszkiwało tam ok. 2,6 mln ludności. Poza obszarem Księstwa Warszawskiego znalazły się: Wolne Miasto Gdańsk, część obwodu nadnoteckiego i okręg białostocki, który przypadł Rosji. Dalszy rozwój terytorialny Księstwa nastąpił w 1809 r. i był wynikiem wojny austriacko-francuskiej². Schyłek Księstwa Warszawskiego nastąpił wraz klęską Napoleona w wojnie z Rosją w 1812 r. Na początku 1813 r. armia rosyjska zajęła jego terytorium, co było początkiem okupacji. Okres przejściowy Księstwa Warszawskiego trwał do podpisania postanowień kongresu wiedeńskiego w 1815 r.

Na terenie Księstwa Warszawskiego od 1808 r. obowiązywał francuski kodeks procedury cywilnej z 1806 r. (*code de procedure*), który wprowadzono wraz z Kodeksem

¹ Faktycznie były to traktaty pokojowe zawarte między Francją a Prusami (7 lipca 1807) oraz między Francją a Prusami (9 lipca 1807).

² Wojna zakończyła się zawarciem w październiku 1809 r. pokoju w Schönbrunn. Na jego mocy Księstwo Warszawskie otrzymało teren trzeciego zaboru austriackiego obejmujący Galicję Zachodnią i część Wschodnią. Przyczyniło się to do zwiększenia obszaru Księstwa do 154 tys km² i 5,5 mln ludności.

Napoleona³. Do porządku prawnego Księstwa Warszawskiego wprowadzony został instrukcją ministra sprawiedliwości, hr. Henryka Łubińskiego z dnia 23 maja 1808 r., która następnie została potwierdzona dekretem królewskim z dnia 4 lipca tego samego roku⁴. Instrukcja wskazywała, że jego obowiązywanie miało być tymczasowe („do czasu, nim stałe przepisy nastąpią”⁵). W rzeczywistości obowiązywał on do lipca roku 1876⁶. Zwrócić przy tym należy uwagę, iż ówczesna myśl prawna negatywnie oceniała rolę prawa procesowego⁷. Przykładem tego jest wypowiedź F. Łubińskiego (członka Rady Stanu⁸), który poddawał w wątpliwość, czy stanowi ona prawo, „nie życząc uważać procedury za prawo”⁹.

Przebieg postępowania egzekucyjnego

Postępowanie egzekucyjne zawarte w księdze V kodeksu zatytułowanej „O wykonywaniu wyroków”, nacechowane było formalizmem i znacznym stopniem szczegółowości. Podstawę egzekucji stanowił wyrok lub inny akt urzędowy zaopatrzony w klauzulę wykonalności. Do podstawowych spo-

sobów zaspokojenia roszczenia wierzyciela zarówno w przypadku egzekucji skierowanej do ruchomości czy też nieruchomości należało dokonanie sprzedaży w drodze licytacji. Zajęcie ruchomości z reguły poprzedzone było doręczeniem dłużnikowi nakazu z co najmniej jednodniowym wyprzedzeniem. Komornik dokonywał zajęcia w asyście dwóch świadków. Z czynności tej sporządzany był szczegółowy protokół. Zajęte ruchomości pozostawiano pod dozorem samego dłużnika lub członków jego rodziny. Kontynuacją dalszych czynności była sprzedaż licytacyjna¹⁰. Zaznaczyć trzeba, iż sprzedaży tej dokonywali wyłącznie komornicy sądowi¹¹.

W przypadku gdy egzekucja była skierowana do nieruchomości pierwszym jej etapem było doręczenie dłużnikowi nakazu zapłaty długu. Rozpocynało się to nie wcześniej niż w 30 dni od doręczenia nakazu.

Na dalszym etapie egzekucji sporządzano się protokół zajęcia nieruchomości, który zawierał m.in. szczegółowe dane na temat położenia nieruchomości i jej rodzaju. Ponadto protokół musiał być zarejestrowany w kance-

³ Ten akt prawny zastąpił pruską ordynacją sądową (POS). Oparty był on na ordonansie 1 667 r., który wprowadził wiele zasad nowoczesnego procesu cywilnego takich jak np. kontradiktoryjność, dyspozycyjność, ustność, jawność i swoboda oceny dowodów. Por. K. Sójka – Zielińska [w:] *Historia państwa i prawa Polski. Tom III. Od rozbiorów do uwłaszczenia*, pod red. J. Bardacha i M. Senkowskiej – Gluck, Warszawa 1981, s. 153 oraz K. Sójka – Zielińska, *Historia prawa*, s. 336.

⁴ J. Kamiński, *Prawo francuskie w Polsce*, Lwów 1931, s. 19-20; patrz też: H. Grynwaser, *Kodeks Napoleona w Polsce*, Wrocław 1951, s. 36.

⁵ Cyt. za T. Maciejewski, *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, Warszawa 2003, s. 266.

⁶ A. Korobowicz, W. Witkowski, *Ustrój i prawo na ziemiach polskich*, Lublin 1996, s. 132.

⁷ Samemu kodeksowi procedury cywilnej z 1806 r. zarzucano nadmierny formalizm i kosztowność postępowania.

⁸ Była to instytucja przejęta z Francji. Jej kompetencje obejmowały najbardziej istotne dziedziny władzy państwowej. Rada Stanu posiadała kompetencje ustawodawcze, sądownicze i wykonawcze. W zakresie działalności prawodawczej Rada Stanu przygotowywała na wniosek Rady Ministrów projekty ustaw sejmowych i dekretów królewskich czym realizowała inicjatywę ustawodawczą króla.

⁹ Zob. szerzej H. Grynwaser, *Kodeks Napoleona ...*, Wrocław 1951, s. 40; patrz też K. Sójka – Zielińska [w:] *Historia państwa i prawa Polski...* s. 153 oraz R. Hube, *Uwagi nad systematem Kodexu cywilnego francuskiego* [w:] *Themis Polska. Pismo nauce i praktyce prawa poświęcone*. T.5, Warszawa 1829, s. 297-340.

¹⁰ Następowala ona nie wcześniej niż po upływie 8 dni od doręczenia dłużnikowi protokołu zajęcia.

¹¹ Np. we w Francji, inaczej niż w Księstwie Warszawskim, sprzedaż licytacyjną wykonywali specjaliści komisarzy taksatorów. Por. K. Sójka – Zielińska [w:] *Historia państwa i prawa Polski...* s. 157.

larii hipotecznej¹² i w kancelarii pisarza trybunału, przed którym miała się odbyć licytacja nieruchomości. Następnie wierzyciel składał w kancelarii pisarza trybunału „zbiór objaśnień i warunków sprzedaży”, które zawierały m.in. cenę wywołania nieruchomości. Cena ta była ustalana przez wierzyciela w sposób dowolny do roku 1811. Wtedy to w interesie wierzycieli wydany został dekret¹³ na mocy którego wierzyciel, jak również dłużnicy mogli żądać, by sprzedaż nieruchomości w drodze subhastacji (tzn. sprzedaży licytacyjnej) odbywała się za cenę nie niższą niż 2/3 wartości¹⁴. Jednakże przepisy te spotkały się z niezadowoleniem znacznej części ziemianstwa, które było mocno zadłużone¹⁵.

KODEKS CYWILNY NAPOLEONA

W okresie Księstwa Warszawskiego w praktyce sądowej coraz większą rolę zaczął odgrywać Kodeks cywilny Napoleona z 1804 r.¹⁶ Artykuły 1185-1188 wprowadziły nie znaną w Polsce wcześniej instytucję „granicy czasu”, która odmiennie niż warunek, nie zawieszala obowiązku spłaty długu, ale przesuwala jego wykonanie¹⁷. Ponadto w artykule

1244 Kodeksu Napoleona zezwolono sądom na dopuszczenie do „umiarkowanej zwłoki” dłużnika i na wstrzymanie egzekucji przy uwzględnieniu położenia strony egzekwowanej. W artykule 2059 Tytułu XVI stwierdzono, iż przymus osobisty ma miejsce w przedmiocie cywilnym za szalbierstwo¹⁸.

W sytuacji gdy suma uzyskana w toku egzekucji nie wystarczała na pełne zaspokojenie wszystkich wierzycieli, dłużnik egzekwowany i wierzyciele egzekwujący mieli obowiązek ułożyć się co do stosunkowego rozdziału uzyskanych kwot¹⁹. Jeżeli jednak podobna ugoda nie została zawarta w ciągu miesiąca, urzędnik dokonujący sprzedaży miał obowiązek w ciągu kolejnych ośmiu dni ułożyć do depozytu sumę zebraną ze sprzedaży²⁰. Ostatnim etapem związanym z podziałem kwot uzyskanych z egzekucji było sporządzenie planu stosunkowych rozdzielen. Dokonywał tej czynności sędzia delegowany przez prezesa sądu.

Upadek Księstwa Warszawskiego przyczynił się do krytyki francuskich rozwiązań egzekucyjnych. Konsekwencją tego była propozycja uchylecia księgi V „O wykonywaniu

¹² Kancelaria hipoteczna była to instytucja, która dokonywała wpisów w księgach hipotecznych o charakterze urzędowym, po uprzednim ich zatwierdzeniu przez hipoteczny trybunał cywilny właściwy miejscowo ze względu na położenie nieruchomości. Zob. A. Korobowicz, W. Witkowski, *Ustrój i prawo ...*, Lublin 1996, s. 127.

¹³ Dekret z dnia 26 czerwca 1811 r. (*Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego* T.III, s. 351; K. Sójka – Zielińska [w:] *Historia państwa i prawa Polski...* s. 158.

¹⁴ K. Sójka – Zielińska [w:] *Historia państwa i prawa Polski...* ss. 144 i 158.

¹⁵ Konsekwencją coraz wyraźniejszego sprzeciwu sfer ziemiańskich było powołanie przez ministra sprawiedliwości F. Łubińskiego komisji mającej opracować projekt zmian uwzględniający interes tej grupy społecznej. Jednakże prace tej komisji nie przyniosły oczekiwanych zmian.

¹⁶ Wprowadzony w życie z dniem 1 maja 1808 r. na podstawie art. 69 konstytucji z 1807 r.

¹⁷ D. Szpoper, I. Zdanowski, *Egzekucja w procesie polskim - zarys historii instytucji*, „Problemy Egzekucji” 1999, nr 1(37), s. 32

¹⁸ <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/docmetadata?id=6697&from=publication>

¹⁹ S. Zawadzki, *Prawo Cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem, T. II*, Warszawa 1861, s. 402 i n. Kwestia podziału kwot uzyskanych w toku egzekucji, w sytuacji gdy majątek dłużnika, nie wystarczał na pokrycie roszczeń wszystkich wierzycieli, regulowały artykuły od 656-672, zawarte w tytule IX księgi części I kodeksu postępowania cywilnego zatytułowanej „O stosunkowym rozdzieleniu”.

²⁰ Złożenie sumy do depozytu odbywało się co do zasady po uprzednim pełnym zaspokojeniu należnych mu kosztów egzekucyjnych, który były obliczone przez sędziego.

wyroków”. Działania te miały na celu przede wszystkim ochronę interesów zadłużonego ziemiaństwa. Dlatego też w projekcie zmian w Kodeksie postępowania cywilnego z 1820 roku głównie zmodyfikowano przepisy dotyczące egzekucji²¹. Projekt ten został przyjęty przez Radę Stanu w maju 1820 roku, jednakże nie został on następnie uchwalony przez Sejm²².

EGZEKUCJA Z NIERUCHOMOŚCI

Istotnym zagadnieniem w okresie Księstwa Warszawskiego na gruncie prowadzonego postępowania egzekucyjnego było zajęcie nieruchomości. Co do zasady zajęcie nieruchomości mogło nastąpić już przed uprawomocnieniem się wyroku. Jednakże w przypadku wyroku prawomocnego²³ było to zajęcie o charakterze tymczasowym. W związku z tym nie mogło się uprawomocnić przed uprawomocnieniem się orzeczenia stanowiącego podstawę egzekucji²⁴.

Zwrócić należy uwagę, iż dopiero w roku 1823 zdecydowano się na poważne zmiany w przepisach kodeksu postępowania cywilnego, które miały zagwarantować ochronę dłużnikom-posesjonatom. Zmiany te wprowadziło postanowienie namiestnika z dnia 8 lipca 1823 r. Skutek tego był jednak taki, iż nie zrealizowało ono wszystkich postulatów ziemiaństwa. Po pierwsze, ograniczyło się ono w zasadzie do uchylenia artykułów

dotyczących zajęcia plonów na pniu. Po drugie, postanowienie to rozszerzyło katalog ruchomości wyjętych spod egzekucji o kategorię przedmiotów, które „znajdując się na gruncie posiadłości wiejskiej i będąc własnością jej dziedzica są przeznaczone do uprawy i użytku gruntu”. W rzeczywistości taka konstrukcja tego pojęcia był szersza od tej, która została przewidziana w Kodeksie Napoleona a mianowicie „nieruchomości z przeznaczenia”. Jednocześnie stworzenie tego rodzaju ochrony przed zajęciem ziemiopłodów potrzebnych do prowadzenia gospodarstwa i inwentarza wynikało z troski o interes rolnictwa i gospodarstwa domowego. Po trzecie, wprowadzono również nowy sposób egzekucji z nieruchomości. Polegało to na tym, iż zamiast dotychczasowej licytacyjnej sprzedaży (subhastacji) wprowadzono środek egzekucyjny w postaci zajęcia i wydzierżawienia²⁵. Ponadto samo dokonanie zajęcia nieruchomości będącej przedmiotem egzekucji mogło nastąpić nie wcześniej niż w ciągu 3 dni po doręczeniu nakazu i nie później niż w ciągu 15 dni. Jeżeli jednak upłynęłoby 15 dni to nakaz należało powtórzyć²⁶.

Bezpośrednio po dokonaniu zajęcia nieruchomości oddawano w administrację dozorcę, wyznaczonemu przez wierzyciela. Natomiast wydzierżawianie nieruchomości następowało w drodze licytacji. Jeżeli jednak nie było chętnych do objęcia nieruchomości na podstawie

²¹ I tak np. francuskie regulacje zostały zastąpione dawnymi polskimi rozwiązaniami w zakresie środków egzekucyjnych (przymusowe wydzierżawienie dochodów z dóbr, przysądzenie nieruchomości w naturze wierzycielom).

²² H. Grynwaser, *op.cit.*, s. 39-41.

²³ Określanego również jako przedstanowczego.

²⁴ Analogicznie jak w przypadku egzekucji z ruchomości, zajęcie musiało być poprzedzone doręczeniem dłużnikowi nakazu zapłacenia kwoty zadłużenia; zob. *Wykład praw obowiązujących w Królestwie Polskiem, Księga II. Postępowanie sądowe*, [b.m.i d. w.], s. 135-139.

²⁵ Wynikało to z wydanego w dniu 2 września 1823 r. uzupełnienia do postanowienia namiestnika z dnia 8 lipca 1823 r.; por. też: S. Zawadzki, *op.cit.* T.II, s. 374.

²⁶ *Wykład praw obowiązujących w Królestwie Polskiem ...*s. 142.

umowy dzierżawy, utrzymywano tymczasową administrację, a wierzyciela egzekwującego zaspokajano z dochodów, które przynosiła nieruchomości²⁷.

ARESzt ZA DŁUGI

W XIX w. ważną instytucją związaną z postępowaniem egzekucyjnym był areszt za długi²⁸. Jednakże stosowanie aresztu za długi nie miało nieograniczonego charakteru. Przepisy wskazywały w tym zakresie liczne zakazy. I tak zabronione było uwięzienie osoby w nocy (przed wschodem i po zachodzie słońca), w dni świąt państwowych, podczas nabożeństw w świątyniach. Niedozwolone było aresztowanie w domu cudzym lub własnym, a także w przypadku, gdy dłużnik posiadał tzw. list giejtowy wydany przez prezesa sądu, świadczący o tym, że ma zeznawać jako świadek przed sądem.

W związku tym pojawia się pytanie w jaki sposób można było aresztować dłużnika niewypłacalnego? Przepisy przewidywały taką procedurę. Po pierwsze woźny sądowy doręczał dłużnikowi z co najmniej jednodniowym wyprzedzeniem wyrok wraz z nakazem²⁹. Następnie czynności związane z aresztowaniem dokonywał sam komornik, który w tym celu mógł zażądać pomocy wojska. Ważne

jest również to, iż areszt cywilny różnił się od aresztu wykonywanego w sprawach karnych tym, że koszty przetrzymywania w areszcie dłużnika ponosił sam wierzyciel³⁰.

EGZEKUCJA Z RUCHOMOŚCI

Swoją specyfikę miała również egzekucja z ruchomości. W dziewiętnastowiecznej procedurze w przypadku gdy wartość ruchomości dłużnika nie była wystarczająca do pokrycia wszystkich wierzytelności, dochody uzyskane z licytacji ruchomości były dzielone proporcjonalnie, jak też każdy z wierzycieli uczestniczył w stracie w stosunku do swej wierzytelności³¹. Jednakże, gdy w skład majątku dłużnika, wchodziły nieruchomości, wtedy kolejność zaspokojenia wierzycieli z nieruchomości składników majątku regulowały przepisy tytułu XIV księgi V części I kpc zatytułowanej „*O uporządkowaniu*”³².

ORGANY EGZEKUCYJNE W OKRESIE KSIĘSTWA WARSZAWSKIEGO I KRÓLESTWA POLSKIEGO

W okresie Księstwa Warszawskiego egzekucję wyroków sądowych i czynności związane z doręczaniem pism procesowych powierzano działającym przy sądach burgrabiom (franc. *huissiers*)³³. W ten sposób burgrabio-

²⁷ Zob. K. Sójka-Zielińska [w:] *Historia państwa i prawa Polski* ... ss. 518 i 521-522.

²⁸ W przepisach kodeksu postępowania cywilnego posługiwano się ustawowym sformułowaniem czyli „uwięzieniem za długi”. Wynikało nazwy tytułu XV księgi V części I wspomnianego kodeksu postępowania cywilnego, która brzmiała „O uwięzieniu”.

²⁹ Nakaz był ważny przez okres jednego roku.

³⁰ Postanowienie Rady Administracyjnej z dnia 13 (25) września 1832 r. rozwijało treść przepisu art. 788 k.p.c. i dotyczyło zagadnień związanych z aresztem cywilnym; zob. S. Zawadzki, *op.cit.* T.II, s. 438-448.

³¹ Określano to mianem rozdziału proporcjonalnego; zob. *Wykład praw obowiązujących w Królestwie Polskim* ..., s. 145.

³² Dodatkowo przepisy wspomnianego tytułu XIV normowały zasady związane z pierwszeństwem z zaspokojeniem wierzycieli hipotecznych.

³³ Podstawą prawną funkcjonowania instytucji burgrabiego był dekret Fryderyka Augusta z dnia 29 sierpnia 1809 r., z którego wynikało iż *officyjaliści do wręczenia pozwów i do exekucji wyroków sądowych mają nazywać się burgrabiami*, Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego (DPXW) nr 13, T. 2 s. 45; zob. A. Heylman, *O sądownictwie w Królestwie Polskim. Wykład historyczny*, Warszawa 1834, s. 15-16.

wie wykonywali obowiązki komorników, jak również woźnych sądowych. Z dniem jednak 14 października 1811 r. ten stan rzeczy uległ zmianie na mocy dekretu Fryderyka Augusta zgodnie z którym zniesiono urząd burgrabiego a czynności egzekucyjne powierzono komornikom natomiast do kompetencji woźnych sądowych należało doręczanie pism procesowych³⁴. Woźny sądowy był urzędnikiem o niższej randze. Jak podaje A. Heylman woźni doręczający pisma stronom opłacani byli przez strony na podstawie taksy wprowadzonej dekretem z dnia 14 lutego 1809 r. Opłatami w toku czynności woźni jednego trybunału dzielili się po równo³⁵. Ten sam autor dalej stwierdza, iż istotna jest terminologia gdyż w prawie francuskim urzędnik o nazwie *huissier* łączył funkcje woźnego i komornika³⁶. Woźni sądowi wykonując swoje obowiązki był związani właściwością miejscową. Oznaczało to, iż istotne było miejsce zamieszkania strony, której miało być doręczone pismo. Ponadto woźni sądowi w trakcie wykonywania swych obowiązków nosili mundury.

Działalność komorników objęta była nadzorem administracyjnym, który sprawowali prokuratorzy działający przy sądach cywilnych I instancji oraz przy sądzie apelacyjnym. Prokuratorzy w ramach swych obowiązków nadzorczych mieli kontrolę nad czynnościami

komorników oraz nadzór dyscyplinarny. Natomiast w kompetencji sądów leżało zawieszanie w czynnościach komorników³⁷.

Podobny stan prawny utrzymał się również w momencie utworzenia Królestwa Polskiego i trwał aż do lipca 1876 r., kiedy to zaczęła obowiązywać rosyjska ustawa postępowania sądowego cywilnego z 1864 r. tworząc nową organizację sądownictwa powszechnego³⁸.

Okres Królestwa Polskiego stał się początkiem dla zwrócenia uwagi na kompetencje osób wykonujących zawód komornika i co istotne wskazanie jakie wymogi powinni spełniać. Pierwszym krokiem w tym celu było wydanie Postanowienia Namiestnika Królestwa Polskiego z 12 listopada 1816 r.³⁹, które szczegółowo określało kwalifikacje wymagane od poszczególnych klas urzędników sądowych. Komornicy zostali zaliczeni do klasy II⁴⁰. W związku z tym jak podaje K. Sójka – Zielińska od urzędników II klasy wymagało wykształcenia w zakresie szkół elementarnych, wydziałowych lub wojewódzkich oraz dwuletniej aplikacji i złożenia egzaminu przed komisją wojewódzką⁴¹. Natomiast w drugiej połowie XIX w. podstawą rekrutacji do zawodu było Postanowienie Najwyższe z dnia 13 czerwca 1860 r. – Przepisy o aplikacji i egzaminach w Wydziale Sądowym Królestwa Polskiego⁴², które określało jakie warun-

³⁴ DPXW nr 35, s. 407, T. 3.

³⁵ A. Heylman, *Wykład historyczno-praktyczny porządku i postępowania wewnętrznego w sądzie apelacyjnym i trybunałach cywilnych*, Warszawa 1835, s. 119-121.

³⁶ A. Łabęcki, *Krótki rys procesu stosowanego do Kodex Napoleona przedstawiony z zlecenia J. W. Ministra Sprawiedliwości z przyłączeniem nót i stosownych artykułów*, Warszawa 1808, s. 2.

³⁷ Podobne uprawnienie miał sąd w stosunku do pisarzy, asesorów, podpisarzy i innych urzędników sądowych. Por. A. Korobowicz [w:] *Historia państwa i prawa Polski ...* ss. 125-126.

³⁸ A. Korobowicz, W. Witkowski, *op.cit.*, Lublin 1996, s. 132.

³⁹ *Dziennik Praw Królestwa Polskiego* t. IV s. 342.

⁴⁰ Najwyższą była klasa III, do której zaliczali się m.in. pisarze, obrońcy, prokuratorzy i sędziowie.

⁴¹ K. Sójka - Zielińska [w:] *Historia państwa i prawa Polski ...* T. III s. 157.

⁴² *Dziennik Praw Królestwa Polskiego* nr 169 tom LVI.

ki należy spełnić, aby zostać aplikantem kancelaryjnym. Było to o tyle ważne, że odbycie minimum dwuletniej aplikacji kancelaryjnej gwarantowało możliwość wykonywania zawodu komornika sądowego. Potwierdzeniem tego jest zapis wynikający z art. 59 w/w Postanowienia o następującej treści: „Applikanci Kancelaryjni po upływie dwóch lat od czasu przyjęcia ich na aplikację, w razie jeżeli zamierzają ubiegać się o posady Dziennikarzy, archiwistów, Kontrolerów i Komorników, powinni prosić Naczelnika Sądu przy którym zostają, aby ich dopuścił do egzaminu z nabytych praktycznych wiadomości potrzebnych stosownie do rodzaju służby przy Sądzie, któremu poświęcić się zamierzają.”

Ponadto z treści Postanowienia Najwyższego z dnia 13 czerwca 1860 roku – Przepisy o aplikacji i egzaminach w Wydziale Sądowym Królestwa Polskiego⁴³ wynika, iż kandydat na aplikanta kancelaryjnego składał prośbę o przyjęcie na aplikację do prezesa lub naczelnika sądu powiatowego, izby cywilno-kryminalnej, kancelarii Rządzącej Senatu Warszawskich Departamentów lub też do Komisji Rządowej Sprawiedliwości. Dodatkowo kandydat na aplikanta dołączał akt urodzenia, zaświadczenie o wykonanej przysiędze homagialnej, pisemne zezwolenie rodziców lub opiekunów małoletniego kandydata oraz świadectwa o ukończeniu szkoły podstawowej.

Swoją specyfikę miały również organy egzekucyjne w sądownictwie wiejskim gminnym. Zgodnie z *Ukazem Jego Cesarsko-Królewskiej Mości zatwierdzającym ustawę o sadach gmin-*

*nych wiejskich i wskazujących główne zasady do urzędu sędziów wiejskich*⁴⁴ funkcję organu egzekucyjnego pełnił sąd, który delegował sołtysa lub ławnika do wykonywania poszczególnych czynności w toku postępowania.

Komornicy w Królestwie Polskim⁴⁵ w trakcie wykonywania swych czynności służbowych mieli obowiązek noszenia munduru oraz posiadania przy sobie aktu nominacji, którym musieli się legitymować na żądanie dłużnika bądź właściwych organów administracji. Jak podaje S. Zawadzki, przed rozpoczęciem czynności komornik powinien o swym przybyciu poinformować przedstawiciela miejscowych władz (wójta, burmistrza lub sołtysa)⁴⁶. Podczas podejmowania czynności egzekucyjnych komornicy mogli również korzystać z asysty wojska, o którą to pomoc zwracali się za pośrednictwem prokuratora a w wyjątkowych sytuacjach w sprawach niecierpiących zwłoki za pośrednictwem podsędka sądu pokoju⁴⁷. Istotne jest również to, iż komornicy z tytułu podejmowanych czynności ponosili pełną odpowiedzialność cywilną za szkody wyrządzone w trakcie czynności egzekucyjnych.

W okresie Księstwa Warszawskiego oraz Królestwa Polskiego stworzone zostały podstawy pod sprawnie funkcjonujący aparat organów egzekucyjnych. Szczególne zmiany dokonały się w zakresie przygotowania osób wykonujących obowiązki komornika sądowego. Można w ten sposób stwierdzić, że ogromnego znaczenia nabrała formuła kształcenia w ramach aplikacji zakończona egzaminem. To nowatorskie rozwiązanie jest aktualnie

⁴³ *Ibidem*

⁴⁴ Carskie Sióło 12 (24) V 1860 r. [w:] *Dziennik Praw Królestwa Polskiego nr 172 T. 57*; art. 188-214, ss. 87-99.

⁴⁵ Analogicznie jak urzędnicy w Księstwie Warszawskim.

⁴⁶ S. Zawadzki, *op.cit.* T.II, s. 600.

⁴⁷ Z asysty funkcjonariuszy policji mógł korzystać jedynie komornik w okręgu miejskim warszawskim.

nieodłącznym elementem przygotowania absolwentów prawa do podjęcia dwuletniej aplikacji komorniczej⁴⁸. Zauważyć również należy, iż rozwój procedur egzekucyjnych wynikał z faktu, iż ziemiaństwo miało poważne problemy z regulowaniem zobowiązań. To powodowało, iż automatycznie uruchamiany był tryb procesowy, co w konsekwencji wiązało się z zastosowaniem takich sposobów egzekucji jak egzekucja z nieruchomości i ruchomości.

Należy zaznaczyć, iż system normatywny Księstwa Warszawskiego zawierał liczne elementy regulacji francuskich natomiast w okresie Królestwa Polskiego funkcjonowały regulacje mające swój rodowód w przepisach rosyjskich.

SŁOWA KLUCZOWE

komornik sądowy, woźny sądowy, aplikacja, egzekucja

STRESZCZENIE

W niniejszym opracowaniu podjęta została próba przeanalizowania postępowania egzekucyjnego w okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Zwrócona została również uwaga na znaczenie egzekucji z ruchomości oraz nieruchomości a także specyfikę funkcjonowania organów egzekucyjnych.

SUMMARY

In this study, an attempt was made to analyze the enforcement procedure in the Warsaw Principality and the Polish Kingdom. Brought to the attention to the importance of the enforcement of movable and immovable property as well as the specific functioning of law enforcement agencies.

BIBLIOGRAFIA

- H. Grynwaser, *Kodeks Napoleona w Polsce*, Wrocław 1951.
- A. Heylman, *O sądownictwie w Królestwie Polskiem. Wykład historyczny*, Warszawa 1834.
- A. Heylman, *Wykład historyczno-praktyczny porządku i postępowania wewnętrznego w sądzie apelacyjnym i trybunałach cywilnych*, Warszawa 1835.
- R. Hube, *Uwagi nad systematem Kodexu cywilnego francuzkiego* [w:] *Themis Polska. Pismo nauce i praktyce prawa poświęcone*. T.5, Warszawa 1829.
- J. Kamiński, *Prawo francuskie w Polsce*, Lwów 1931.
- A. Korobowicz, W. Witkowski, *Ustrój i prawo na ziemiach polskich*, Lublin 1996.
- A. Łabęcki, *Krótki rys procesu stosowanego do Kodex Napoleona przedstawiony z zlecenia J. W. Ministra Sprawiedliwości z przyłączeniem nót i stosownych artykułów*, Warszawa 1808.
- T. Maciejewski, *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, Warszawa 2003.
- M. Owsianka, Ł. Kucwaj, *Status prawny aplikanta komorniczego*, *Jurysta* 05/2012.
- K. Sójka – Zielińska [w:] *Historia państwa i prawa Polski. Tom III. Od rozbiorów do uwłaszczenia*, pod red. J. Bardacha i M. Senkowskiej – Gluck, Warszawa 1981.
- K. Sójka – Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 1989.
- D. Szpopier, I. Zdanowski, *Egzekucja w procesie polskim - zarys historii instytucji*, „Problemy Egzekucji” 1999, nr 1(37).

⁴⁸ Zob. art. 29 ustawy o komornikach sądowych i egzekucji z dnia 29 sierpnia 1997 r. (Dz. U. Nr 133, poz. 882). Na temat status prawnego aplikanta komorniczego zob. szerzej M. Owsianka, Ł. Kucwaj, *Status prawny aplikanta komorniczego*, *Jurysta* 05/2012, s. 44-51.

Wykład praw obowiązujących w Królestwie Polskiem, Księga II. Postępowanie sądowe, [b.m.i d. w.].

S. Zawadzki, *Prawo Cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem, T. II*, Warszawa 1861.

Akty prawne

Carskie Sioło 12 (24) V 1860 r. [w:] *Dziennik Praw Królestwa Polskiego nr 172 T. 57*; art. 188-214.

Dziennik Praw Królestwa Polskiego nr 169 tom LVI.

Dziennik Praw Królestwa Polskiego t. IV.

Dekret z dnia 26 czerwca 1811 r. [w:] *Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego T.III.*

Netografia

<http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/docmetadata?id=6697&from=publication> [dostęp 07.09.2012].

NOTA O AUTORZE

Marcin Owsianka, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Zamiejscowy Prawa i Nauk o Gospodarce w Stalowej Woli, Instytut Prawa, Katedra Prawa Prywatnego, asesor komorniczy Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym w Tarnobrzegu, członek Samorządowego Kolegium Odwoławczego w Tarnobrzegu, główne kierunki zainteresowań: postępowanie cywilne, prawo cywilne, ogólne postępowanie administracyjne.